

Jan Heweliusz - "najbardziej oświecony browarnik Gdańska"

Jeden z najwybitniejszych astronomów swej epoki i najwybitniejszy astronom Polski XVII w.

Jan Heweliusz - ur. 28 stycznia 1611r. zm. 28 stycznia 1687 w Gdańsku, astronom, browarnik. Syn Korduli Hecker i Abrahama, browarnika. Pochodził z rodziny, która przybyła do Gdańska z okolic Hamburga.

Jan Heweliusz urodził się w Gdańsku w domu na rogu ul. Grobla IV i Straganiarskiej. Ochrzczony został w kościele św. Jana przy ul. Świętojańskiej 50. Miał 5 młodszych siostr. W 1618r. zaczął uczęszczać do Gimnazjum Akademickiego (?). Tu też zainteresował się astronomią i naukami ścisłymi, które rozwijał pod wpływem Petera Krugera.

Po ukończeniu szkoły w 1629 roku, osiemnastoletni Jan rozpoczął pracę w warsztacie mechanicznym, gdzie nauczył się podstaw szlifierki szkła, miedziorytnictwa i tokarstwa. Próbował swych sił również w budowaniu prostych instrumentów astronomicznych.

W 1630r. wyjechał do Lejdy gdzie studiował prawo a w rok później wyjechał do Anglii i Francji. Podczas podróży poznał on wielu wybitnych przedstawicieli nauki, z niektórymi z nich się zaprzyjaźnił i przez lata utrzymywał z nimi kontakty jak również prowadził korespondencję. W trakcie swych podróży, w 1634 r. otrzymał list informujący go o chorobie ojca, stary Abraham chciał mieć u boku swego jedynego syna. Po śmierci ojca, Heweliusz odziedziczył dom oraz browar przy ul. Korzennej 55

21 marca 1635r. Jan Heweliusz poślubił Ketherine Rebeschke, która w posagu wniosła browar oraz dwa domy przy ul. Korzennej 53 i 54, gdzie zamieszkali.

W 1636r. Jan Heweliusz oficjalnie został przyjęty do cechu piwowarów. Zajął się piwowarstwem lecz nigdy nie porzucił zamiłowania do astronomii. Finanse zdobywał dzięki dobrze prosperującym browarom. Gdańskie piwo podbijało prawie wszystkie miasta hanzeatyckie. Dzięki temu Jan Heweliusz mógł zaopatrzać się w różnego rodzaju instrumenty astronomiczne oraz publikować wyniki swoich prac.

W 1641r. w dwóch izbach na poddaszu swej kamienicy przy ul. Korzennej zbudował pierwsze obserwatorium, które nazwał „Gwiazdogród”. Drugie, 10 lat później powstało również na dachu ale już trzech sąsiadujących ze sobą kamienic. Było to jedno z największych obserwatoriów w Europie, miało około 140 m². Jan Heweliusz wyposażył je w trzy obrotowe pawilony obserwacyjne, gdzie umieścił lunety, kwadranty, sekstanty i oktanty, do których soczewki szlifował samodzielnie. Najdłuższy teleskop, który posiadał miał długość 39m. Do jego największych osiągnięć można zaliczyć polemoskop, który był prototypem peryskopu oraz praca nad mechanizmem zegara wahadłowego.

W 1642r. został ławnikiem Starego Miasta a następnie w 1651r. rajcą i przyznano mu roczną pensję w wysokości 300 talarów. Stanowisko to piastował aż do śmierci.

Pierwszym dziełem Heweliusza była Selenographia, która zawierała trzy duże mapy Księżyca o średnicy 30 cm, opis jego powierzchni oraz atlas jego faz (40 rycin). Najbardziej cenne egzemplarze Jan Heweliusz sam kolorował i rozsyłał do ośrodków w Europie. Publikacja ta, przez 150 lat, była jednym z podstawowych materiałów do studiów nad powierzchnią Księżyca.

W 1662r. umiera pierwsza żona Heweliusza, Katarzyna. W rok później za żonę pojął młodą, szesnastoletnią Elżbietę Koopmann z którą ma 4 dzieci.

Jan Heweliusz - "najbardziej oświecony browarnik Gdańska"

W 1664r. Heweliusz został pierwszym zagranicznym członkiem londyńskiego Towarzystwa Królewskiego (The Royal Society of London for Improving Natural Knowledge) w historii. Otrzymał on oryginalny, pergaminowy dyplom wraz z pieczęcią, który się zachował i znajduje się w Archiwum w Gdańsku. Do Towarzystwa należał również Edmund Halley, który 26 V 1679 odwiedził obserwatorium Jana Heweliusza. Został on wysłany przez RS do Gdańska by zweryfikować poprawność pomiarów położenia gwiazd, które wykonał Jan Heweliusz bez przyrządów optycznych. Do lipca 1679r. weryfikował obliczenia przy pomocy swoich instrumentów. Oczywiście zgodził się co do dokładności wyliczeń Heweliusza, jednocześnie oddalając zarzuty stawiane przez Roberta Hooke'a i Johna Flamsteeda.

W latach 1677 – 1678 król Jan III Sobieski kilkakrotnie odwiedził obserwatorium Jana Heweliusza. Ponieważ wiedział, że nawet przy jego dochodach z browarnictwa nie był on w stanie pokrywać wszystkich kosztów więc w 1677r. zwolnił małżeństwo Heweliusza z opłat podatków związanych z warzeniem i sprzedażą piwa, jak również przyznał Heweliuszowi roczną, dożywotnią pensję w wysokości 1000 florenów rocznie.

"Jan Heweliusz, najświetniejszy w naszym wieku astronom i matematyk, rajca Starego Miasta, oraz Elżbieta Koopman, małżonkowie, ze szczególnej łaski i wyraźnej opinii naszej otrzymują od nas przywilej, że od obciążeń cechu browarników, których nie uznali i które przez zgodę wszystkich ordynków nie zostały zatwierdzone, w szczególności zaś od podatku zwanego workowym mają być zwolnieni, oraz że mają swobodę i prawo warzenia piwa i sprzedawania go w mieście i poza nim bez ściągania wyżej wspomnianego podatku".

Cały tekst: http://wyborcza.pl/1,75476,9028625,Genialny_Heweliusz.html#ixzz3OzcJddS

Król wspierał również odbudowę spalonego obserwatorium oraz pośmiertne wydanie katalogu gwiazd i atlasu nieba.

26 września 1679r., pod nieobecność Heweliusza, jego domy oraz obserwatorium spłonęły. Zdołał odbudować obserwatorium jednakże nie udało mu się go tak doskonale wyposażyć jak wcześniej. Straty wyceniono na 30 tysięcy talarów.

Jan Heweliusz po nasileniu się choroby nerek umiera 28 stycznia 1687r. w wieku 76 lat. i zostaje pochowany w kościele św. Katarzyny. Mówi się iż Heweliusz przepowiedział dzień swojej śmierci.

Po jego śmierci wdowa Katherina Elisabeth Koopman, w 1690r. zajęła się przygotowaniem do druku jego dwóch niedokończonych dzieł: „Zwiastun Astronomii” oraz „Firmament Sobieskiego, czyli Uranografia”. To drugie zadedykowane zostało Janowi III Sobieskiemu. Widnieje tam również podpis „Elżbieta, wdowa Heweliuszowa”.

W katalogu i atlasie Heweliusz wyodrębnił 9 nowych gwiazdozbiorów: Tarczę Sobieskiego, Rysia, Sekstans, Jaszczurkę, Małego Lwa, Liska z Gęsią, Mały Trójkąt, Cerbera i Górę Menal. Pierwsze 6 pozostaje w użyciu w astronomii współczesnej. W 1925r. międzynarodowa uchwała Unii Astronomicznej usunęła nazwiska osób ziemskich lecz nazwa „Tarcza” pozostała.

Łącznie, Heweliusz wydał 21 druków zwartych (książki, publikowane listy) i ponad 30 artykułów. Początkowe swoje publikacje drukował w gdańskich oficynach. Do czasu gdy 3 lutego 1662r. uzyskał od króla Polski Jana Kazimierza przywilej prowadzenia własnej drukarni. Odtąd swoje dzieła wydawał u siebie aż do roku 1679r. kiedy to kamienice strawił pożar.

Jan Heweliusz - "najbardziej oświecony browarnik Gdańska"

Po śmierci drugiej żony Heweliusza spuścizna po nim w tym instrumenty, biblioteka, zbiór płyt miedziorytniczych uległa rozproszeniu i nierzadko zniszczeniu. Rękopisy, w tym korespondencja Jana Keplera, która została zakupiona przez Heweliusza, została sprzedana przez córki. Podobny los spotkał miedziane płyty z wspaniałymi ilustracjami do "Machiny nieba" i "Selenografii". Ponoć kotlarz z płyty miedzianej z rytowaną mapą Księżyca, która wprawiła w zachwyt całą Europę, zrobił tacę. Cały tekst: http://wyborcza.pl/1,75476,9028625,Genialny_Heweliusz.html#ixzz3OzhgUZG4

Zachowało się około 2800 listów, które były zbierane przez Heweliusza z myślą o druku.

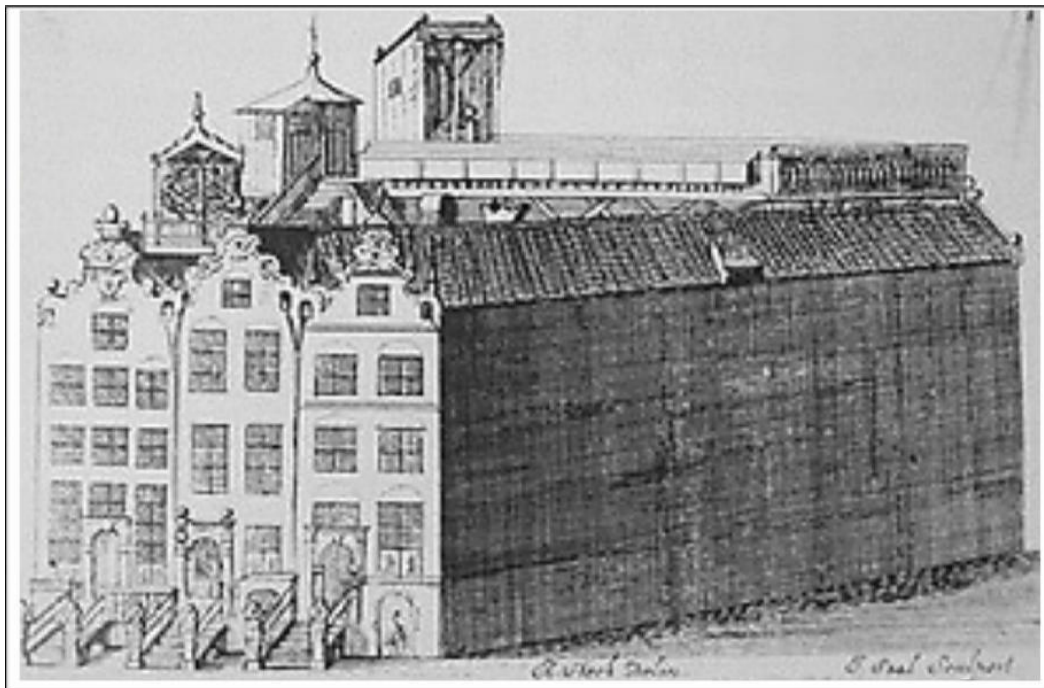
W 1935r. decyzją Międzynarodowej Unii Astronomicznej krater na powierzchni Księżyca o średnicy 115 km został nazwany Jan Heweliusz.

Na mocy uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej rok 2011 został Rokiem Jana Heweliusza.

22 sierpnia 2011r. członkowie 28. Ekspedycji ISS (Międzynarodowa Stacja Kosmiczna) przekazali z kosmosu pozdrowienia dla mieszkańców Gdańska wspominając dokonania Jana Heweliusza.

Mało znanym faktem z życia Heweliusza jest jego zamiłowanie do ogródka. Podobno wyhodował on cytryny, które podarował Janowi III Sobieskiemu.

Domy na ul. Korzennej 53-55 przetrwały rok 1945. jednakże w 1953r. zostały całkowicie rozebrane mimo, iż pozostała doskonała ikonografia zrobiona przez samego Jana Heweliusza i można było wiernie odtworzyć zarówno kamienice jak i obserwatorium.

Rysunek 1 Domy Jana Heweliusza przy ul. Korzennej 53 – 55

Upamiętnienie:

- Pomnik Jana Heweliusza przy ul. Korzennej (2006r.) autorstwa Jana Szczypki.
- Polski okręt hydrograficzny ORP Heweliusz

Jan Heweliusz - "najbardziej oświecony browarnik Gdańska"

- Prom kolejowo-samochodowy typu RORO MF Jan Heweliusz, który zatonął na Morzu Bałtyckim 14 stycznia 1993 roku.
- Zegar wahadłowy Heweliusz 2011 dedykowany Janowi Heweliuszowi na 400 letnią rocznicę urodzin, aby przypomnieć wynalazek zegara wahadłowego jego autorstwa z XVII w.
- ul. Jana Heweliusza w Gdańsku Głównym i druga w Gdyni Redłowo.